KANGASVUOKOT ETELÄ-KARJALASSA 2015

Yleisöhavaintojen yhteenveto

Kimmo Saarinen, Jussi Havo ja Laura Blomqvist

Suomen luonnonsuojeluliitto
Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiiri

Sisällys

TIIVISTELMÄ 2
Kangasvuokko on Etelä-Karjalan maakuntakukka 3
Kangasvuokon tilanne Suomessa 3
Kysely 4
Havaintojen sijainti 5
Elinympäristöt 6
Kasvuston koko 6
Muutokset kangasvuokkoesiintymissä 6
Perinteitä ja havaintojen historiaa 7
Kuvat 9
Kiitokset 9

TIIVISTELMÄ

Kangasvuokko on tunnettu Etelä-Karjalan maakuntakukka. Vaarantuneeksi (VU) luokiteltua lajia kasvaa pääasiassa Salpausselillä ja niiden pitkittäisharjujen karuilla mäntykankailla. Se ei ole kasvupaikkansa suhteen vaatelias, mutta sopivan valoisia harjumänniköitä ei ole paljon jäljellä. Kangasvuokon harvinaistumiseen ovat vaikuttaneet mm. rakentaminen, soranotto, tallaaminen ja kerääminen.

Keväällä 2015 Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiiri ja Lappeenrannan seudun luonnonsuojeluyhdistys pyysivät kangasvuokosta yleisöhavaintoja paikallislehtien, radion ja sosiaalisen median kautta. Havaintoja kertyi kaikkiaan 164, joista 140 sijoittui Etelä-Karjalaan ja 24 ilmoitettiin ympäröivistä maakunnista. Etelä-Karjalan havainnot keskittyivät Lappeenrantaan, Taipalsaarelle ja Ruokolahdelle. Kasvupaikkoja ilmoitettiin kaukaisimmillaan Joroisista, Savonlinnasta, Heinolasta ja Joutsasta.

Suurin osa kangasvuokon kasvupaikoista oli asutuksen välittömässä läheisyydessä, osa jopa pihoilla. Muita tavallisia kasvupaikkoja olivat polkujen varret, tienpientareet ja harjut. Kasvustojen koko vaihteli yhdestä kasvista parin neliömetrin tiheisiin esiintymiin. Eniten ilmoitettiin alle kymmenen kukan kasvustoja. Monilla kasvupaikoilla oli huolta kangasvuokkojen säilymisestä. Kukkien kerrottiin vähentyneen tai jopa hävinneen paikoista, joissa niitä on aiemmin esiintynyt. Syiksi arveltiin useimmin maankäytön muuttumista, kangasvuokkojen siirtämistä tai umpeenkasvua.

Havaintotietoja seurasi monia kangasvuokkoon ja niiden tarkkailuun liittyviä tarinoita jopa vuosikymmenien takaa. Näistä heijastui sukupolvelta toiselle siirtyvä kangasvuokkojen sekä luonnon kunnioitus ja ihailu. Kangasvuokolla on selvästi erityisasema luontohavaintojen joukossa ja sitä kuvailtiin useissa viesteissä herkästi ja kauniisti.

Kangasvuokko on Etelä-Karjalan maakuntakukka

Toukokuussa harjumänniköstä puskeva kangasvuokko (*Pulsatilla vernalis*) on pronssinsävyisessä silkkikarvassaan ja suuri kukka latvassaan upea ilmestys. Harvinaistuneesta kasvista ollaan sen kotiseuduilla syystä ylpeitä: Etelä-Karjalassa kangasvuokko on arvostettu maakuntakukaksi asti.

Kangasvuokon ylälehtien runsas pronssinhohtoinen karvoitus peittää nuppuja, jotka pörröisinä nousevat ainavihannan lehtiruusukkeen keskeltä aikaisin keväällä. Täydessä mitassa lähes kymmenen senttimetriä leveät vaaleat kukat ovat aluksi pystyjä, mutta vanhemmiten ne nuokkuvat ja heilahtelevat pienimmästäkin tuulenhenkäyksestä. Hedelmävaiheessa varret venyvät kesän aikana lisää pituutta.

Kangasvuokkoa esiintyy pääasiassa Salpausselillä ja niiden pitkittäisharjujen karuilla mäntykankailla. Kasvi ei ole kasvupaikkansa suhteen vaatelias, mutta sopivan valoisia harjumänniköitä ei ole paljon jäljellä ja siksi kangasvuokko on taantunut voimakkaasti. Erityisesti asutuksen lähimaastosta se on lähes kadonnut rakentamisen, soranoton ja tallaamisen seurauksena.

Kangasvuokko on luokiteltu vaarantuneeksi (VU) ja se on ollut rauhoitettu vuodesta 1952 lähtien, mutta valitettavasti sitä edelleen poimitaan tai yritetään tuloksetta siirtää kotipihoille. Tosin aina kukkavarsien tyngistä ei voi syyttää ihmisiä: kangasvuokko on mieluisaa kevätvihnettä sekä hirvelle että jänikselle.

Kangasvuokon tilanne Suomessa

Verkkopalveluna toimiva ***kasviatlas*** perustuu Luonnontieteellisen keskusmuseon kasviyksikön ylläpitämään KASTIKKA-kasvistotietokantaan. Sinne on tallennettu noin 740 kangasvuokkohavaintoa kaikkiaan 158 havaintoruudusta (10 x 10 km^2). Niitä on kaikkiaan 11 eliömaakunnan alueella, mutta havainnot painottuvat selvästi maan kaakkoisosiin. Yli puolet havainnoista keskittyy kahteen maakuntaan, Etelä-Savoon (ES) ja Etelä-Karjalaan (EK). Näiden ulkopuolelta varsinkin tuoreempia tietoja on runsaammin vain Etelä-Hämeestä (EH). Suomen eteläisimmät kangasvuokkohavainnot ovat U: Kirkkonummelta, läntisimmät EH: Pirkkalasta ja Tampereelta ja pohjoisimmat PS: Pieksämäeltä ja PK: Rääkkylästä.

Tuoreita kangasvuokkohavaintoja 2000-luvulta on kasviatlaksessa vain 33 havaintoruudusta. Myös Etelä-Karjalassa ja Etelä-Savossa alle 5 % (36) kangasvuokkohavainnoista on viimeisten 15 vuoden ajalta. Helposti tunnistettavan kasvin nykyistä esiintymiskuvaa lähdettiin tarkentamaan ja päivittämään kaikille avoimella kyselyllä.

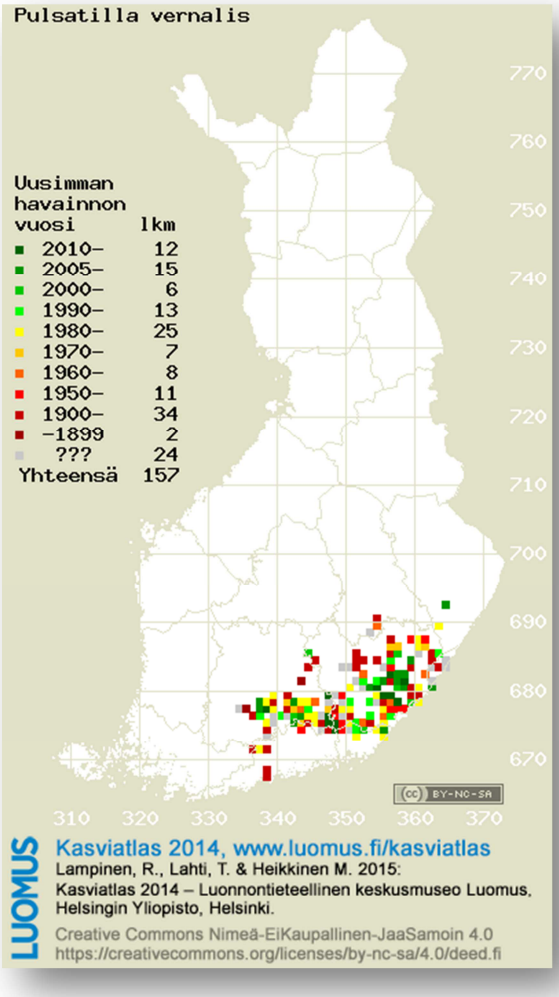

Kysely

Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiiri ja Lappeenrannan seudun luonnonsuojeluyhdistys pyysivät yleisöhavaintoja kangasvuokosta tiedotteella (21.4.2015), joka julkaistiin useissa paikallislehdissä. Se levisi laajalti myös sosiaalisessa mediassa.

Kysely onnistui erinomaisesti. Kangasvuokkohavaintoja toimitettiin postitse, sähköpostitse, puhelimitse ja käymällä henkilökohtaisesti luonnonsuojelupiirin toimistolla Lappeenrannan linnoituksessa. Suuressa osassa sähköpostiviestejä oli kuva tai useita kuvia mukana. Niiden perusteella kangasvuokko oli tunnistettu hyvin. Vain yhdessä havainnossa kangasvuokko oli sekoittunut valkovuokkoon, mutta yhtään kylmänkukkaa ei havainnoista paljastunut.

yle UUTISET

Uutiset | Urheilu | Osallistu | Sää | Tuoreimmat

UUTISET > LUONTO

Luonto 21.4.2015 klo 16.02 | päivitetty 21.4.2015 klo 16.03

Tiedätkö missä on kangasvuokkoja? – Uhanalaisen kasvin esiintymistä kerätään tietoja ja kuvia

Kangasvuokkojen määrä on pienentynyt. Nyt tarkoituksena on selvittää, ovatko vanhat esiintymät vielä elinvoimaisia kangasvuokon ydinalueella.

Kangasvuokko on Etelä-Karjalan maakuntakukka. Kuva: Yle

Etelä-Karjalassa kerätään keväällä aikana kansalaisilta havaintoja ja kuvia kangasvuokkoesiintymistä. Etelä-Karjala kuuluu kasvin ydinalueisiin, sillä kangasvuokkoa

Uutisvuoksi

ETUSIVU | KESKUSTELU | MEDIAMYYNTI | ASIAKASPALVELU | YHDISTYKSET | YHTEYDET

Etusivu | Online | Mielipide | Menovinkit | Mobiilipalvelut | Blogit | Laivat | Lentokoneet | Vaalit

Näitkö kangasvuokkoja?

21.4.2015 17:11

Kuva: Juha Jantunen

Kangasvuokkojen kukinta on jo alkanut aurinkoisilla mäntykankailla.

Etelä-Karjalassa kootaan tänä keväänä tietoja rauhoitetusta kangasvuokosta.

Kangasvuokkoa kasvaa Suomessa vain Salpausselän mäntykankailla.

UUSIMMAT UUTISET

- Metsästäjä, muista hoitaa aselupasi ajoissa kuntoon 13:41
- Rattijuoppo liikenteessä Imatralla 12:46
- Keskiviikkona päästään lähelle hellelukemia 11:56
- Poliisin päivää vietetään Imatralla 29.8. 11:15
- Jonotusaika rajalla venyi eilisiltana taas kolmeen tuntiin 11:13

LUETUIMMAT UUTISET

24 H | VIIKKO | KUUKAUSI

- Imatra Action Varpasaaressa esittelee harrastuksia 3.8. 22:17
- Pidä aistit tarkkoina Imatralla näissä liikennetilanteissa 6:00
- Aiheettomat tehtävät työllistävät pelastuslaitosta 3.8. 14:39
- Kasvaako pihallasi Kotikuusi? 3.8. 20:01
- Yhteiskuntasopimus puhuttaa Imatralla: tuleeko työttömiä lisää ? 3.8. 16:57
- Imatran hallintojohtaja perusti lakitoimiston 3.8. 16:15
- Maatalous- ja ympäristöministeri toivoo ulkomaalaisten marjanpoimijoiden poimivan kaukana asutuksesta 3.8. 17:12
- Luottamuspaikat uuteen jakoon Imatralla 3.8. 21:41
- Työn vuoksen hallinto lähtee Töllille, Sulattimon pajat

Havaintojen sijainti

Kangasvuokkohavaintoja kertyi 168 henkilöltä yhteensä 235. Suurin osa ilmoitti eteläkarjalaisista kangasvuokoista, mutta joukkoon mahtui myös 25 ilmoittajaa muista maakunnista. Havainnoista osa koski samoja kasvupaikkoja, joita paljastui havaintojen takaa lopulta 164. Näistä 140 sijoittui Etelä-Karjalaan ja loput 24 kasvupaikkaa ympäröiviin maakuntiin. Koska hallinnolliset maakunnat poikkeavat eliömaantieteellisistä maakunnista, suurin osa Etelä-Karjalan tiedoista sijoittui itse asiassa Etelä-Savon eliömaakuntaan.

Lähes kolmannes Etelä-Karjalan havainnosta (140) tuli Lappeenrannasta (42). Taipalsaarelta ja Ruokolahdelta saatiin 25 havaintoa, Savitaipaleelta 14 ja Imatralta 13. Lemiltä, Luumäeltä, Rautjärveltä ja Parikkalasta ilmoitettiin kustakin alle kymmenen havaintoa.

Etelä-Karjalan ulkopuoliset kasvupaikat (24) sijoittuivat lähinnä itäisen Kymenlaakson ja eteläisen Etelä-Savon alueelle. Eniten havaintoja tuli Puumalasta (5), Savonlinnasta (3) ja Heinolan Vierumäeltä (3). Lisäksi esimerkiksi Ristiinasta ja Joutsasta ilmoitettiin joitakin kangasvuokkopaikkoja.

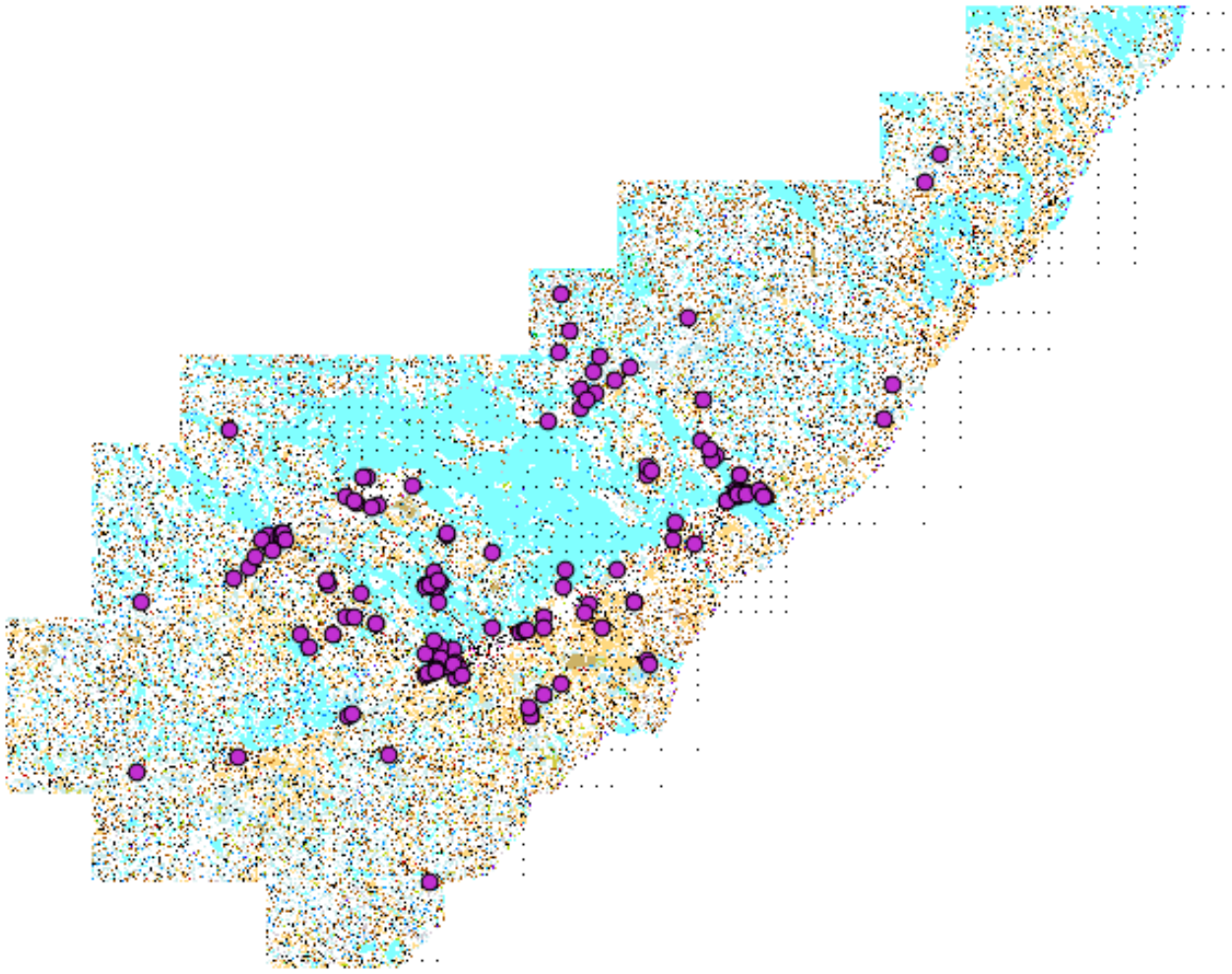

Vuonna 2015 tehdyt kangasvuokkohavainnot Etelä-Karjalassa. Kartalla on esitetty vain riittävän tarkasti ilmoitettujen kasvupaikkojen sijainti.

Elinympäristöt

Eteläkarjalaisten kangasvuokkojen kasvuympäristöä kuvailtiin jollakin tavalla hieman yli sadassa viestissä. Kuvailluista kasvuympäristöistä 69 oli asutuksen välittömässä läheisyydessä, osa jopa pihoilla. Muita yleisesti ilmoitettuja kasvupaikkoja olivat polkujen varret (12), tienpientareet (10) ja harjut (9). Elinympäristöjen jakauma heijasteli sitä, missä ihmiset eniten liikkuvat.

Kangasvuokon kasvuympäristöjä kuvailtiin viesteissä vaihtelevasti:

- *”hiekkaharjua, mäntymetsää, paksu sammalkerrostuma”*
- *”sekametsätyyppisillä kankailla”*
- *”kuivalla hiekkaharjulla”*
- *”sähkölinjalla”*
- *”hiekkapenkassa”*
- *”honkarinteessä”*
- *”männikössä”*
- *”valtatien varrella”*

Kasvuston koko

Noin puolessa kangasvuokkoilmoituksista määriteltiin jollakin tavalla kasvuston koko. Tarkkuus vaihteli huomattavasti. Osassa oli laskettu kasvien, kukkien ja/tai nuppujen määrä hyvin tarkasti (*”187 kukkaa”, ”81 avonaista kukkaa”, ”29 ryhmää, 21 yksittäistä kukintoa”),* osassa arvioitiin kukkien lukumäärä tai kasvuston pinta-ala silmämääräisesti *(”n. 2 m x 1,5 m leveä alue, jossa kasvaa tiheästi kangasvuokkoja”, ”12 kpl muutaman neliön alalla”, ” useampi sata kukkaa”, ”n. aarin alueella kolmisenkymmentä kasviryhmää”*) ja osassa kuvailtiin kasvustoa hyvin ylimalkaisesti (*”iso esiintymä”, ”pari”, ”lukuisia”, ”melko runsaasti*”).

Kasvustojen koko vaihteli yhdestä kasvista parin neliömetrin tiheisiin esiintymiin. Eniten ilmoitettiin alle kymmenen kukan kasvustoja (37 kpl). Kasvustoja, joissa oli 10-19 kukkaa, ilmoitettiin 15 kpl ja 20-50 kukan kasvustoja puolestaan 12 kpl.

Muutokset kangasvuokkoesiintymissä

Useissa viesteissä tuli esille huoli kangasvuokkojen säilymisestä. Kukkien kerrottiin vähentyneen tai jopa hävinneen paikoista, joissa niitä on aiemmin esiintynyt:

- *”aikaisemmin oli kangasvuokon varsia kolmessa kohdassa muutaman neliömetrin alueella, nyt on vain yksi pensas, jossa on kuusi kookasta kukkaa” – Ylämaa*

- *”vuosia sitten oli paljon enemmän, nyt viime ja tänä vuonna yhden puun juurella” – Imatra*

- *”käyty joka kevät n. 22 vuoden ajan katsomassa ja n. 10 mättään esiintymästä jäljellä vain yksi mätäs” – Lappeenranta*

- *”löytyi 81 avonaista kukkaa, viime vuonna 102, ennen isojen mäntyjen kaatoa siellä oli satoja kukkia ja parikymmentä vuotta sitten useita neliön kokoisia länttejä, nyt tupsu siellä ja toinen täällä” – Lappeenranta*

Kangasvuokkojen paikalliseen vähenemiseen tai häviämiseen on ollut syynä esimerkiksi maankäytön muuttuminen, kangasvuokkojen siirto pois kasvupaikalta sekä umpeenkasvu:

- *”avohakkuun jälkeinen taimettuminen vei kangasvuokkoesiintymän” – Savitaipale*

- *”kangasvuokkoesiintymät ovat vähentyneet, rinne on muuttunut kuivasta sorarinteestä heinikkoisemmaksi, ehkä happamoitunutkin” – Ruokolahti*

- *”ennen moottoritien rakentamista oli useammissa paikoissa” – Imatra*

- *”osa jäi lentokentän jatkon alle” – Lappeenranta*

- *”Joitakin vuosia sitten totesin, että kangasvuokosta oli vain kuoppa jäljellä eli joku vuokon vei” – Lemi*

- *”Näin tässä sitten kävi. Joku tietämätön tai.. oli lapion kanssa hakenut kyseisen kangasvuokon varmaankin kotipihalleen” – Ruokolahti*

- *”joka vuosi kaadetaan metsää ja aurataan taimistolle pohjaksi, kangasvuokot yrittävät selviytyä, mutta kyllä auraus hävittää ne” – Taipalsaari*

Myös tulevien muutosten pelättiin vaikuttavan kangasvuokkojen esiintymiseen:

- *”esiintymä on vaarassa tuhoutua, koska tienpenkat syöpyvät vuosi vuodelta” – Lemi*

- *”metsän raivaus etenee alueelle, jossa on n. 3 m x 3 m mattona kukkiva kangasvuokko” – Luumäki*

- *”hiekkakuopan laajeneminen” – Lappeenranta*

Perinteitä ja havaintojen historiaa

Useissa viesteissä kävi ilmi esimerkiksi luontohavaintojen tekoon liittyviä perinteitä sekä erilaisia kangasvuokkoon ja niiden tarkkailuun liittyviä tarinoita jopa vuosikymmenien takaa. Tarinoista heijastuu sukupolvelta toiselle siirtyvä kangasvuokkojen sekä luonnon kunnioitus ja ihailu. Kangasvuokolla on selvästi erityisasema luontohavaintojen joukossa ja sitä kuvailtiin useissa viesteissä herkästi ja kauniisti. Monet mainitsivat kangasvuokon näkemisen sykähdyttävän tai ilahduttavan joka kerta yhtä paljon:

- *”Kuusankoskella Vainiolantien viereisellä puistoalueella (harjulla) on ollut esiintymä, jonka muistan 50-luvulta. Niitä kerättiin äitienpäiväksi, kunnes kangasvuokko sitten rauhoitettiin. Sitä kutsuttiin "viluvuokoksi", koska se aloitti kukinnan heti ensimmäisillä lumesta paljailla alueilla.”*

- *”Hollolan Salpakankaan alakoulun itäpuolisen, supistuneen männikön kangasvuokot ovat rakennustoimista huolimatta hengissä. Rakennustoimi painostuksestamme johtuen rakensi aidat vuokkojen (4-5) ympärille. Metrin korkuinen kehikko saattaa vähän varjostaa vuokkoja, hyötynä tosin on tallaantumiselta ja tielumilta ja -pölyltä välttyminen. Nämä kangasvuokot ovat ihme kyllä säilyneet kasvupaikallaan, koulupolun varrella vuosikymmeniä.”*

- *”Noin 60 vuotta sitten alueella oli paljon kangasvuokkoja. Opettaja käytti 1 km päässä olevalta koululta oppilaita tutustumassa paikkaan. 4.6.2013 alueella oli n.1 ha:n metsäpalo. Luulimme, että vuokko kuolee. Aikaisemmin oli kangasvuokon varsia kolmessa kohdassa muutaman neliömetrin alueella. Kukinnot olivat heikon puoleisia. Nyt on vain yksi pensas jossa on 6 kookasta kukkaa. Ilmeisesti kasville oli tulipalosta hyötyä.”*

- *”Olemme mökillä Vierumäen Urheiluopistolla ja täällä löytyy joka kevät kangasvuokkoja. Ei niin isoja ryppäitä, mutta siellä täällä eri puolilla opiston aluetta. Muistan lapsuudesta, kun asuimme Nastolassa 50-luvulla, joka kevät ihailimme näitä kauniita kukkia. Nyt täällä Vierumäellä olemme viettäneet vapaa aikaa noin 30 vuotta ja edelleen on yhtä ihanaa löytää ja kuvata kangasvuokkoja.”*

- *”Olemme perheeni kanssa käyneet joka kevät jo yli 40 vuotta tarkistamassa tuon paikan, ja aina yhtä iloisesti yllättyneet kukista.”*

- *”Kevätperinteisiimme kuuluu käydä metsässä katselemassa kevääntuloa ja siihen liittyy kangas- ja sinivuokkopaikat.”*

- *”Paikka on yksityinen asuintontti sataman vieressä. Paikalla on havaittu kangasvuokkoja ainakin 50-luvulta lähtien. Kangasvuokkoesiintymät ovat valitettavasti vähentyneet eli vuokoilla menee heikommin. Omana elinaikanani rinne on muuttunut kuivasta sorarinteestä heinikkoisemmaksi, ehkä happamoitunutkin. Rinne on jyrkkä ja siellä liikutaan vähän. Isäni rakensi aidan aikoinaan juuri vuokkoja suojellakseen.”*

- *”Minulla on sukulaisteni kanssa ollut jo 40 vuoden ajan tapana keväisin tehdä kesäpaikaltamme Välipirtiltä lasten kanssa retki katsomaan kangasvuokkoja. Niitä olemme havainnoineet ja valokuvanneet joka vuosi.”*

- *”Tämä esiintymä on ollut kauan, koska jo lapsena 50- ja 60-luvulla niitä oli siellä runsaasti.”*

- *”Olen yli 60 vuotta seurannut tällä seudulla kevään merkkejä, kasveja ja lintuja. Aina nauttinut kuin tutun ystävän tapaisi!!”*

- *”Olen jo lapsesta saakka (nyt liki 70 v.) keväisin käynyt katsastamassa kangasvuokkopaikkojani täällä Imatran kaupungin Kurkvuoren (Kaukopään) kaupunginosassa. Ennen moottoritien rakentamista niitä oli useammissa paikoissa, mutta onneksi vielä nykyisin on säilynyt muutamia paikkoja, joissa on edelleen ollut kukkia.”*

- *”Äitimme opetti joka kevät ihailemaan ja suojelemaan kotimme ympärillä olevia kangasvuokkoja. Vuokkoja suorastaan hellittiin. Maasto ja pihapuut haluttiin säilyttää alueella samanlaisina kuin siellä Salpausselänharjun rinteellä on aina ollut. Asuinrakennusta ympäröi tavallaan edelleen metsä. Pihapiiri on nyttemmin aidalla suojattu, jotenka vuokot eivät sieltä hevin häviä.”*

- *”Rintalan tilalla, pienehköllä harjulla on joka kevät (olen mökkiläisenä seurannut 46 kevättä) nousseet ihanan pehmeät, uljaannäköiset kangasvuokot silmää hivelemään.”*

- *”Tilallamme on ollut kangasvuokkoesiintymä samassa paikassa jo 1900-luvun ensimmäiseltä vuosikymmeneltä alkaen, jolloin isoisäni on hankkinut alueen ja rakennuttanut sinne kesähuvilan (Pirttikallio/Villa Gadd). Tila kuuluu "Haloniemen huvilat" -alueeseen, joka on mukana Museoviraston valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen listalla Ruokolahden kohteissa.”*

Kuvat

Kangasvuokoista kertyi havaintojen mukana peräti 175 kuvaa. Niiden taso oli vaihteleva, mutta ihmisillä oli selkeästi ihailtavaa intoa näyttää omat kukkapaikkansa. Monet mainitsivatkin, että kuva ei ole tasokas, mutta on todisteena löydetyistä kukista. Kuvien joukkoon mahtui myös huikean hienoja otoksia erilaisista kasvustoista, joista osa on poimittu seuraaville sivuille.

Kiitokset

Lämmin kiitos kaikille kangasvuokkohavaintoja ja -tarinoita lähettäneille! Kaikki riittävän tarkat esiintymätiedot tullaan liittämään osaksi kasviatlasta vuoden 2015 aikana.

Kuva 1 Petri Tikka

Kuva 2 Anna-Liisa Pirhonen

Kuva 3 Maija Idman

Kuva 4 Juhani Kirjonen

Kuva 5 Eeva Tuuliainen

Kuva 6 Paavo Mauranen

Kuva 7 Riitta Valkeapää

Pulsatilla vernalis / Kastikka-tietokannan havaintojen määrä maakunnittain Suomesta
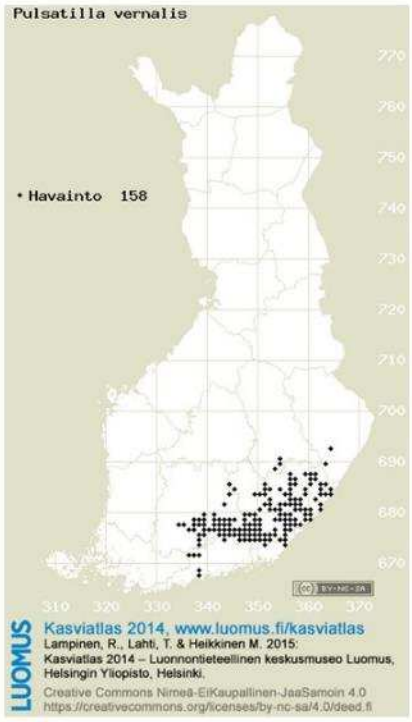
MAAKUNTA	LKM
V	3
U	45
EK	56
St	2
EH	261
ES	330
LK	13
EP	1
PH	5
PS	11
PK	8